

Архів:

<https://web.archive.org/web/20200120082436/https://uaculture.org/texts/urbanistychni-tendencziyi-suchasnoyi-ukrayiny/>

Для цитування: Семерин, Х. (2019). Урбаністичні тенденції сучасної України. *Ukraine.Culture.Creativity*.

19 ГРУДНЯ 2019

УРБАНИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

**сміттєспалюючий завод у Данії, що є водночас мистецьким об'єктом, архітектор Erick van Egeraat*

Текст Христини Семерин

У 2020 році Український культурний фонд в рамках програми «Інноваційний культурний продукт» впроваджує ЛОТ «Урбаністика та креативні хаби». Тим часом у світі все гучніше чути голоси екоактивістів, чиї прогнози більше схожі на погрози безтурботному людству, яке так і не може навчитися жити в гармонії із навколишнім світом. «Як ви смієте?» – питання-докір Грети Тунберг, здається, вже почули всі. Ми дослідили як поєднати урбаністику, екологічність та ті можливості, які відкриваються для впровадження подібних проєктів, ми сподіваємося, у майбутньому також і #запідтримкиУКФ.

Екологія, індивідуалізм, освітні й бізнесові ініціативи

Сьогодні на тлі глобалізації спостерігаємо, здавалося б, опозиційну їй тенденцію тяжіння до приватності. При цьому культурні практики, первісно зосереджені на урбанізації – себто «окультуренні» природи, все більше змінюються в бік екологічної парадигми «повернення» до

природи як вона є. Парадоксальний симбіоз культурного та екологічного, з одного боку, є реакцією людства на стрімке наближення до прірви екологічних катастроф і техногенних поразок з метою уникнути передчасної смерті, а з іншого – спробою подолати тотальне відчуття відчуженості, що особливо загострилося з кінця XIX століття.

Гадаю, варто відмітити формування в сучасній Україні локальної екологічної культури на перетині урбаністичного, індивідуалістичного, екофеміністичного і капіталістичного (остання тенденція сприяє розвитку інституту екологічних бізнесів). Тобто великою мірою розуміння екології у широких колах опирається на усвідомлення певних екологічно безпечних акцій у межах загального топосу міста. Тут можемо окреслити хоча б три загальні (але не вичерпні) тенденції:

- Поява персональних екологічних традицій: сортування побутового сміття, часткова відмова від поліетилену та пластику, носіння штучного хутра, вегетаріанство, веганство та інші екотипи харчування.
- Екологічне перепланування й організація фізичного та ментального простору при збереженні урбаністичного стилю життя: тут, передусім, треба говорити про принципи інклюзивних публічних просторів, дружніх до жінок із дитячими візками, маломобільних груп, людей з інвалідністю та інші подібні практики.
- Творення нового, умовно неурбанізованого простору з максимальним наближенням до органічного життя у природі: йдеться, про екопоселення чи екотабори, що також культивують нові принципи колективного співіснування у соціумі.

Чому пишемо «умовно неурбанізованого»? Здебільшого в основі культурних практик «повернення до природи» опиняються теоретичні засади сучасного урбанізму: ту ж інклюзивність, кваліфіковану медицину, переробку сміття ми пов'язуємо найперше з переходом до урбаністичного устрою в XIX столітті. Це ще більше спонукає вивчати шляхи розвитку екологічної культури/культурної екології, яку варто розглядати позитивним аргументом у майже онтологічній антиномії «місто/село». Водночас, практичний бік реалізації екологічних ідей іноді залишає бажати кращого.

Приватні екологічні ініціативи

Екофілософія «приватного простору» (термін Мар'яни Мусій) вимагає певного (іноді радикального) розриву з урбанізмом та появи нової, «правильної» моделі відносин людини з довкіллям. **По суті, урбанізм розвивається на індивідуалістичних засадах, але при цьому лобіює колективні інтереси людства.** Утім, повернення до природи практично не відбувається без участі урбаністичного досвіду, наприклад: цикл приготування «екологічного» хліба від вирощування зерна до випікання все ж таки неможливий без використання технологій, що були етапним результатом освоєння природи людиною. Зрештою, формування приватного типу екологічної культури підтримує і просуває урбаністичні цінності індивідуальної свободи, волевиявлення, вибору, намагаючись подолати урбаністичні негативи: відчуженість, хвороби, психічний дисбаланс.

За даними опитування, проведеного соціологічною агенцією «Фама» та ресурсно-аналітичним центром «Суспільство і довкілля», у 2018 році 87% українців були переконані, що можуть особисто впливати на захист довкілля. Зокрема, за даними дослідження у першому

півріччі 2018 року 65% опитаних сортували сміття, 43% – купували товари місцевого виробника, 35% – зменшили споживання енергії, 34% – уникали купівлі одноразових пластикових виробів, 27% – знизили споживання води, 25% – намагалися менше користуватися транспортом. Водночас, 10,4% респондентів досі не роблять нічого для захисту довкілля, а для 0,7% питання екології є цілком неважливими.

В аналітиці CEDOS про екологічні проблеми киян, проведеної за підтримки Представництва Фонду імені Гайнріха Бьоля в кінці 2018 року, більшість опитаних говорили про потребу екологічної поведінки і брак екологічного виховання. Промовистим зафіксованим фактом обох досліджень стало те, що **найнижчий рівень екологічної поведінки та свідомості зафіксовано у групі молоді 15-24 років (54,4%)**. Характерно також, що ідея публічних акцій екоактивізму не знайшла суспільної підтримки. Особисті вчинки на користь довкілля, на думку мешканців міста, є пріоритетними й найперше включають:

- роздільний збір сміття, утилізацію батарейок;
- зменшення використання пластику та зменшення користування приватними автомобілями.

Утім, як пише про свій досвід франківський журналіст Тарас Волошин: «Аргументів проти ідеї захисту природи в мене, звісно, немає, та й ідея викинути сміття в лісі чи на гірському хребті апіорі не виникне у моїй голові. Але є така штука, як лінь – і от вона часто не дає зробити крок у бік відмови від поліетиленових пакетів і пластику. Вихід із зони комфорту, відмова від старих звичок – все це часто дається дуже нелегко».

Приватні ініціативи рано чи пізно стають публічними, а публічні врастають в індивідуальну практику інших, поступово розмиваючи усталені дискурси щодо експлуатації довкілля. Так, якщо говорити про проекти Тетяни Євлоєвої [«Життя без сміття»](#), Євгенії Аратовської [«Україна БЕЗ сміття»](#), блогерки Маріанни Бойко [«104 дні без поліетелену»](#), то вони мають виражено особистий характер, але через націленість у публічний інформаційний простір формують суспільний екологічний дискурс – промоцію сортування сміття і відмови від пластику. Безумовно, складно відкинути роль інтернету та соціальних мереж для такої популяризації. Наприклад, акції проти використання натурального хутра, виступи українського дизайнера Андре Тана, діяльність ініціативи [ХутроOFF](#), мають медійний розголос та впливають на формування смаків і поглядів на індивідуальному рівні.

Громадська спілка «Пермакультура в Україні» впроваджує принципи функціонування природних систем у фермерське господарство. По суті, «Пермакультура» намагається відтворити засади екосистеми у прискореній формі. Її практичним прикладом в Україні є «Лісова ферма» Віктора Чірка у селі Ставище на Київщині. Віктор відмовився від офісної роботи, переїхав із великого міста у сільську місцевість на ферму та зайнявся сироварінням. Важливо зацентувати, що цей екопроект має успішну комерційну складову із залученням бізнес-методики (брендингу та маркетингу), що унеможливорює його визначення як винятково індивідуальної екоініціативи.

Зростання популярності індивідуальних екологічних практик в Україні засвідчує і велика кількість освітніх проєктів, що охоплюють всі вікові групи: [«Зелена школа»](#) у Києві (2019),

Урбаністична школа для підлітків [«SVIDOMI»](#) (2016/2017) або онлайн-курс [«Урбаністика: сучасне місто»](#) від центру CEDOS і Центру урбаністичних студій НаУКМА. Важливо згадати про безкоштовний проєкт [«Terrain vague»](#) з урбаністики (Дніпро), що досліджує невизначені простори пострадянських територій. Аналіз навчальних напрямів показує проникнення екологічних ідей у більшість сфер суспільної діяльності: це споживання, шерингова економіка, органічне сільське господарство, відновлювальна енергетика та енергоефективні технології, екологічний транспорт, екологічне будівництво, а також екологічні поселення.

Урбаністичне навчання здебільшого пов'язує теми міста, екології, туризму, а також персональної участі людини у міському житті. Наприклад, серед головних тем цьогорічного Eco Forum Lviv були питання екологічних реформ, повторної переробки твердих відходів, технологічних інновацій та альтернативної енергетики, а також інвестицій у модернізацію. Проте, у масиві цих феноменів слід розрізняти екологічні ініціативи, спрямовані на теоретичне покращення – вдосконалення знань та екологічні бізнеси. Діяльність веганського кафе **«Vegano Hooligano»** Рудольфа Краєвського, мережі органічних магазинів **Biologic.ua**, екологічного готелю **«Maison Blanche»** або компанії-розробника проєктів енергоефективних будинків **«Optima House»** не тільки популяризує екологічні паттерни, а й комерціалізує певний тип світогляду, перетворює його у капітал. При цьому, зростання попиту на екологічні продукти споживання: їжу, транспорт, будівництво, одяг – є виразним індикатором орієнтації нинішнього суспільства масового споживання до економії ресурсів (зокрема, й через зменшення рівня захворюваності, що є економічно не вигідним фактором).

Екологічний урбанізм у просторовій організації

Зростання кількості урбаністичних ініціатив спільно з розвитком екологічних суспільних дискурсів спонукає звертати увагу на простір як екологічну категорію. У такому випадку розуміння комфорту набуває нового значення універсальності: комфорт повинен бути доступний усім відвідувачам і мешканцям міста. Не випадково сьогодні одним із провідних критеріїв розгляду урбаністичних проєктів стала інклюзивність (ви здивуєтеся, але у середньому 40% населення міста є маломобільним). Так само комфорт – це безпека для здоров'я, що спонукає організовувати «зелені зони» в містах, розвивати парки, екологічний транспорт, велорух, оновлювати очисні споруди та методи, правильно утилізувати сміття тощо.

Які вимоги до урбанізму загалом ставить сучасна екологічна парадигма? Серед основних: достатній розвиток і кількість публічних просторів, доступність міських просторів для всіх, комфорт, безпека проживання та пересування, вчасна і детальна комунікація між усіма верствами населення й владою, соціалізація маргінальних груп. Подолати розрив між потребами мешканців і бажаннями влади, а також між різними групами міського населення намагаються **урбаністично-культурні воркшопи «Майстерня міста»**, які охоплюють у своїй програмі низку міст України (Львів, Житомир, Чернівці, Вінниця, Полтава та Київ). Ця й подібні платформи є корисними для міської комунікації та загального розуміння пріоритетних напрямів розвитку міста.

Думаю не помилюся, якщо зрезую, що найпоширенішими урбаністичними проєктами є облаштування міських просторів. Знаменитий [«Промприлад. Реновація»](#) (Івано-Франківськ) – це інноваційне перетворення занепаoloї індустріальної зони площею майже 38 гектарів у креативний простір міста. Ініціатива «Тепле місто» зорганізувала платформу на основі чотирьох креативних індустрій: економіки, урбанізму, мистецтва й освіти, що робить цей публічний простір неперевершеним зразком комплексного урбаністичного проєкту. Паралельно створено 300 робочих місць та залучено 221 інвестора на суму інвестицій понад 3,5 мільйона доларів. Однак, на жаль, ревіталізація соцреалістичного міста не є пріоритетом в українській урбаністиці, але гарно зарекомендувала себе за кордоном («Реактивувати Сараєво» у Боснії, проєкти в Естонії, Словаччині, Сербії). Треба наголосити, що в такій площині перетинається культурна пам'ять, модернізація та пошук комфорту, оскільки подібні постсоціалістичні трансформації (як своєрідний відрив від радянського минулого) характерні для місць розвитку, а не занепаду – не лише в фізичному, а й культурному та духовному сенсах.

Якщо звернемо увагу на реалізацію урбаністичних проєктів за минулий рік, то помітимо потужний екологічний акцент. Наприклад, урбаністична організація «Тепле місто» (Івано-Франківськ) 2019 року виділила міський ґрант на стерилізацію безпритульних собак провідній місцевій БО «Дім Сірка». З підтриманих у 2019 році Українським культурним фондом проєктів у секторі культурних і креативних індустрій деякі мають екоурбаністичний потенціал, наприклад: креативний простір **«Меридіан Щедрик»** у Тульчинській ОТГ розширює межі міста та робить його більш доступним для різних громад. У секторі малоурбанізованих просторів України, за результатами конкурсу «Малі міста – великі враження-2019», найбільше перемог здобули фестивалі з екологічним компонентом.

Скульптури місцевих вимерлих тварин у с. Старуні на Івано-Франківщині (фестиваль «ТаПіаріАрт-раут»), мультинаціональна культурна резиденція «Danube HQ» (м. Рені на Одещині), відновлення парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва в (сmt. Червоне Житомирської області) – ці й багато інших проєктів поліпшують естетичну та функціональну інфраструктуру поселень, поєднуючи екологічні, культурні, інфраструктурні, соціальні питання. Зрозуміло, що такі заходи не завжди вирішують локальні екологічні проблеми, але привертають до них увагу, формують порядок денний для публічних обговорень. Лише один із цьогорічних переможців конкурсу «Малі міста – великі враження-2019» зосереджений на проблемі оздоровлення й підтримки фізичного здоров'я – культурно-спортивний фестиваль Sports Kozak (м. Мерефа, Харківської області). У цілому розвиток урбаністичних проєктів, зосереджених на питанні екології, в перспективі має стати одним із нагальних питань як для громадських організацій та екоактивістів, так і для державного сектору.

Життя в природі

У сучасній Україні пошук нових форм самовираження і апробація інших способів живання реалізується, зокрема, у такому явищі як **індивідуальні екопростори**. Набуває популярності новий формат (спів)існування – екологічне поселення, що передбачає не тільки

сусідство й певні колективні процедури (наприклад, приготування їжі), а й встановлення особливих емоційних, ціннісних, ідеологічних зв'язків між мешканцями (зв'язків у нейтральному значенні – до прикладу, веганське екопоселення «Малина»). Звісно, називати такі форми «новими» можемо тільки умовно. Утім, декларована у найширшому сенсі інклюзивність цих проєктів (можливості залучення представників(иць) різних *іншованих* груп) якісно відрізняє їх від стереотипного представника «природної» культури – «українського села». В українських реаліях екологічні поселення в основі своїй мають індивідуальні ініціативи, але зрештою вмикають колективний спосіб організації простору.

Наприклад, на Чернігівщині розташувався відомий арт-хутір [«Острів Обирок»](#), створений режисером Леонідом Кантером. Цей проєкт поєднує середовище максимально наближене до природи життя та мистецький простір. На Обирку відбуваються вечірні кіноперегляди у «Кіносараї», дитячі табори, конференції активістів екопоселень, фестивалі та інші публічні заходи. Ідеологія цього місця базується на відчутті домашнього, родинного затишку та мистецько-екологічній домінанті, тому традиційні для української культури природні цикли (скажімо, Арт-жнина) тут проходять як своєрідні мистецькі ритуали єднання з природою та традиціями предків. Так спроба «оживити» хату-мазанку на Одещині завершилася створенням екологічного гостелу «Триповня». Оснащений реактивною піччю та інтер'єром без жодного кута, цей заклад зовнішньо втілює популярний бізнесовий напрямок – заперечення урбанізму, «повернення до природи» без благ цивілізації. Саме за цим вирушають у глухі місцини люди з міст – єдністю базового комфорту та екологічної естетики.

Амбітний проєкт «Малина» цілком відрізняється від уже згаданих. Він передбачає створення комфортного поселення під Львовом впродовж 2020 – 2022 рр. на базі серйозного фінансового внеску майбутніх мешканців. Майбутнє екомістечко існуватиме на принципах мінімальної шкоди довкіллю, автономії (цикл переробки сміття, економія води, самостійне вирощування їжі тощо), веганства і [шерінгової економіки](#) (або економіки спільної участі) із ціллю досягти повної автономії. Це свідчить про ідеологічний підхід сучасної людини до формування власного простору буття поза містом, але без втрати доступу до нього. На сайті вказано, що однією з цілей є «забезпечити максимальне занурення у природу, при цьому зберігаючи можливість щодня швидко і комфортно діставатися до міста і повертатися додому». Тобто, не позбуваючись «благ цивілізації», знайти практичне рішення дилеми «природа-цивілізація». Тому автори проєкту сподіваються виробити дієву модель сталого поселення, яку можна буде відтворювати в інших місцях.

Помітно, що мережа екопоселень в Україні активно розвивається, хоча складно поки говорити про чітку категоризацію таких місць. Світовий досвід навпаки засвідчує, що загальна базова ідея екологічного проживання отримує найрізноманітніші практичні інтерпретації. Так, європейська асоціація екопоселень GEN Europe (існує з 1995 року) визначає такі типи: екологічні міста (як-от, Ауровіль у Південній Індії), сільські екопоселення (як-от, Huehuesoyotl, у Мексиці), пермакультурні місця (Crystal Waters в Австралії) та проєкти міського відродження (Los Angeles EcoVillage), а також освітні місця (Findhorn Foundation в Шотландії). В Україні, очевидно, поки вирізняються екопоселення сільського типу (на кшталт хутора Обирка) й

окремі пермакультурні ферми («Лісова ферма»), а решта екологічних потреб зrealізовані в освітніх заходах, проєктах покращення міст, індивідуальних практиках. Знов-таки, проблеми «надмірної урбанізації», «мертвого міста» найчастіше отримують особисте вирішення – зміну місця проживання, виїзд родини за межі міста, впровадження індивідуальних екологічних практик.

Якщо узагальнити, то **важливо, що сьогодні урбаністичні трансформації значною мірою пов'язані з екологією**. Зберігаючи суттєвий вплив на сфери міського планування, екологічна парадигма найбільше реалізується на індивідуальному рівні у формі екологічно орієнтованої поведінки. Крім того, екологічні колізії спонукають мешканців формувати нові поселення за межами просторів міст як протестні форми пошуку екологічної і духовної рівноваги. **Взаємодія трьох моделей – екологічної, урбаністичної й індивідуальної визначатиме майбутній екоурбаністичний ландшафт України в найближчій перспективі.**

Що почитати:

1. [Екологія важлива для 93% українців, а 65% намагалися сортувати сміття – опитування](#)
2. [Екопроекти в Україні](#)
3. [Зелена школа](#)
4. [Коли твоя дружина – з екторбинкою](#)
5. [Пермакультура в Україні](#)
6. [Проект сучасного екопоселення «Малина»](#)
7. [Стале веганське поселення побудують біля Львова](#)
8. [Хата-мазанка на новий лад: одессити вдихнули життя в старе помещение.](#)

Фото

